

HA KIALSZIK A MÉCSSES

A kishegyesi romák élete a létezés periferiáján

Borongós kora tavaszi délután. Vállunkon hátizsákunkkal a romatelep felé tartunk. Izgatottak vagyunk, hiszen tudjuk: egy ismeretlen világba visz utunk. A faluból kivezető útról az utolsó kanyarnál jobbra fordulunk. Sáros, téglatörmelékkel és lótrágyával teleszórt úton haladunk. Kétoldalt szegényes és aprócska házak, a csendet csak a kóbor kutyák mérges csaholása töri meg. A jobb oldali töltés széléről lovas kocsi vág elénk, kerekeivel bőszen hányva a tegnapi esőtől visszamaradt sarat. Egyszer csak váratlanul véget ér az út, és megjelennek a picinyke, sárból, nádból, lécekből tákolt kunyhók. Megtorpanunk. Lábnk bokáig a sárban, de különben sem tudnánk tenni egy lépést sem. Szutykos és fekete emberek tömege sereglük körénk. Álmunkban sem gondoltuk, hogy ennyien vannak. Valahogy így érezhette magát Kolumbusz is a vélt Paradicsom meghódításakor. Olyanok, mint egy csoport bennszülött, még hasonlóan feketék is. Kishegyes lakosságának, mely körülbelül ötezer fő, öt százaléka roma, ebből két százalék az iskolás gyermek. Körültekintve itt, a telepen ez sokkal többnek tűnik. A lurkók a kezüket nyújtva kiabálnak: „Csomagot hoztatok? Mit hoztatok?” Mivel hozni éppen nem hoztunk semmit, kitért kezeinket feléjük mutatva jelezzük ezt, búsan ránk emelik sötét szemeiket, majd egy kócos fiúcska megkérdi: „Akkó meg mit akartok?” Mi sem tudjuk még, akarhatunk-e valamit ezektől a sajnálatra leginkább méltó emberektől.

Életerős, harmincas éveikben járó férfiak vesznek körül minket. Cigarettaznak. Jó mélyen mellre szívják a füstöt. „Évek óta nincsen ám itten áram se, na meg semmi se! – mesélik egymással versengve a szavakért. – Kivágtuk már a fél erdőt a Potokon, de mivel tüzejjünk má, mondgya má meg valaki!” Rozsdaette tűzhely áll a vályog- és lezonitviskók némelyike előtt. Téglaházat itt nemigen találni, azaz csak egyetlenegy ilyen van.

Egy palalemezekből tákolt, kunyhónak is alig nevezhető valamin akad meg a szemünk. Oldalait, mintegy szigetelésképp, kartonnal borították lakói. Kopognánk, de mivel ajtó híján ezt nem tehetjük, vonakodva lépünk beljebb. Két tizenéves lány ül a durva takaróval lefedett matracon. Divatos, térdig érő csikos zoknik feszülnek a formás barna lábakon. Farmer- vagy bársonyszoknyáik ráncait gyűrik szégyenlősen. „Ez a ház csak a miénk. Dógozunk, csinálunk mindenfélét. Muszáj, mer a segélyt

nem kapjuk. Lovćenacra járunk takarítani, abbú fizessük!” Arcukon büszke mosoly ül. A hön áhított önállósulás útjára lépő tinilányok mosolya: hogy a kunyhó beázik, hogy a zimankós téli hideg ellen nem sok védelmet nyújt, mindez nem baj, az ÖVÉK, és csak ez számít.

A legutóbbi adatok szerint harmincnyolc roma család kapja a szociális segélyt, ami a legújabb törvény alapján májustól csak a munkaképteleneknek jár majd. „El sem tudom képzelni, mi történik majd, ha mindez bekövetkezik. Attól tartok, még jobban kiéleződnek az eddig sem ritka konfliktusok. Vagy mindenkinek jár a segély, vagy senkinek sem!” – vélekedik DRAGICA ZELJEVIĆ, a szociális központ munkatársa. Hogy valóban mi lesz, azt jelenleg elképzelni sem lehet, hiszen a romák között szinte mindennaposak a megélhetésért folytatott harcból adódó konfliktusok.

„Történt itt már késeles is egy darab kenyér miatt, vagy a szeméttelen talált cipőért – meséli L. J., a telep tövében levő ház tulajdonosa. – Dolgozni azt egyik se akar, csak a kunyerálásból szeretnének élni. Én leginkább a gyerekeket sajnálom, ők nem tehetnek semmiről.” A romák szerint akarnak ők dolgozni, csak hát nem alkalmazzák őket sehol, mert ma is erősen élnek a velük szembeni előítéletek. „A cigány, hát kérem, nem kell az sehova se, mert aszongyák lop is meg lusta is, oszt vinné el a debla kölköstű, mindenestű jó messzire. Ásták itt a kábeltévé is, oszt nem köllöttünk!” – szitkozódik egy aggastyán, kinek szakállába sűrű fehér tincseket szőtt az idő, no meg a gond és az éhezés, mert hát szemmel láthatóan soványak itt szinte mindannyian. Zoli és Karcsi, két izmos huszonéves fiú, a betevő falatjukért dolgoznak mindennap. Két kicsi fia van mindkettőjüknek. Sötétkék munkásruhájuk szárát csizmájukba gyűrik, és a szeméttelenre indulnak turkálni, keresgélni, hátha akad használható holmi. Amit más kidob, ők abból élnek. „Szemétkihordást csinálunk itt a faluba, meg Lovćenacon is. Dógozunk, mert muszáj. Néha bejárunk a faluba, oszt munka fejibe kenyeret meg tejet kapunk. A fiam este éhesen vár haza!” – teszi hozzá az alig huszonegy éves Zoli.

Az eget egyre sötétebbre festik a viharfelhők, és félő, hogy megered az eső. Ettől ők is tartanak, hiszen kunyhóik rendre beáznak, ami persze nem csoda, figyelembe véve azt, hogy némelyik viskó tetejét csupán karton és elhasználódott rongyszőnyeg borítja. Az aránylag civilizált körülmények között élő ember számára teljesen elképzelhetetlennek tűnik az itteni élet. Nem is magukért, inkább a gyermekeikért aggódnak. A dohos, nedves szobák levegője hamar tönkreteszi a kicsik szervezetét, gyógyszerre pedig nemigen futja – a kórházi kezelésről nem is beszélve. Egy szép arcú, kissé molett asszonyka lép hozzánk, kabátját gombok híján

karjával fogva össze a mellén. Most látjuk csak, nem molett, állapotos. „Gyűjjenek csak velem, majd mutatok én maguknak olyant, hogy eláll a lélegzetük.” Majd ellentmondást nem tűrő hangon hozzát teszi: „Mit várnak? A nyarat tán? Mert mink is azt várjuk!” Követjük őt, nincs mese. Deszkapalánkokkal körülkerített, zöldre festett vályogházhoz vezet minket, melynek falánál két kutya szunnyadozik. Jöttünkre mindkettő felkapja a fejét, de úgy döntenek, nem érdemes ugatni, és a ház mögé somfordálnak. Sárga pongyolás, sebhelyes arcú nő nyit ajtót. Az egy szobából álló házban félhomály honol. A falak csupaszig egyhangúságát csak egy giccses Mária-kép szakítja meg. A sarkokban virágos takaróval álcázott szalmabálák alkotják a heverőt. Kilencéves forma fiúcska alszik rajta. Beszélgetésünk zajára felemeli kócos fejcskáját, majd rémisztő hangon visítani kezd, mint akinek a körmét tépik. Anyja szinte egy szökkenéssel mellette terem, csitítgatni próbálja, de hasztalanul. A heverő előtt egy négyzetméternyi nagyságú ketrec áll, melyről beléptünkör az hittük, hogy a tyúkoké, esetleg a kutyáké lehet. Tévedtünk. A szikár asszony látván, hogy fia megnyugtatása nem sok sikerrel jár, megfogja a gyermeket, és zokogva a ketrecbe vonszolja, majd rácsukja az ajtót. A fiúcska hangja alábbhagy, majd fejét ritmikusan előre-hátra billegetve lassan elhallgat. „Ne nézzenek így rám, muszáj ezt tennem! Még megölne valakit, vagy kárt tenne magába. Ilyen ez, szegénykém, amióta megvan. Vót énnékem még egy gyerekem, de megkönyörűt rajta, oszt visszavette az Isten.” Nem nagyon tudunk megszólalni, az asszonyka pedig nem is várja a szavakat. Csöndesen beletörődik sorsába. Ha kell, holtáig neveli beteg fiát, akit – ahogyan ő mondja – megszáll néha a debla. Mosdatja, cserélgeti alatta a vászonpelenkákat, és szüntelenül azt reméli: nem szenved már sokat a fia. Nehéz kitörni a putriból, megküzdeni az előítéletekkel, egy jobb és szebb világban találni boldogulást. Alig pár kilométerre a civilizációtól, ám mégis oly távol. A nyomortanya büszkeségének, a Józsinak, ahogyan itt mindenki nevezi, ez mégis sikerült. Dicsőítik is. Ő már nem lakik itt, Topolyára költözött. Szülész-nőgyógyászként dolgozik a kórházban. Édesanyja itt él, a telepen. Öltözködésén is látszik, gondol rá a fia. Nem cicomás, de tiszta és jól ápolt. Fekete kendő keretezi arcát, nyakszirtjén elővillan pár ősz hajszál. Két hete temette az urát. Mosoly ül szája szegletében, míg mesél. A faluba indul tojásért. „Autója is van az én Józsimnak. Szépen keres a lelkem. Az asszonya meg magyar lány, ám őszre meg még unokám is lesz. De sokszó megvertem, amikor aszonta, ő biz iskolába mén. Vertem, meg kiabáltam, hogy mennyé, de dógozza meg érte. El is ment a lelkem!” – sírja el magát a kicsiny kis asszony, és rövidke szünetet tartva bólogat, mintha igazat adna magának a régi verésekért, melyeknek,

lám, mégis lett foganatja. „Újvidékre ment a bitang” – folytatta becézőn fia történetét. „Dógozott, vót uccasöprő meg parkolóőr, oszt közbe meg tanút ám, de rendesen, ösztöndíjas is vót, bizony. Kérdjenek meg bárkit, ha nem hiszik!” – teszi hozzá. Nem kérdünk meg senkit, mert hiszünk neki, hiszen hallottunk már a Józsiról. Az asszonyka szól, hogy várjunk egy kicsit, azonnal jönni fog, majd elsiet. Kisvártatva fényképeket lobogtatva tér vissza. „A fiamtú kaptam a képeket – ujjával a fényképre bök. – Ez itten a Józsi!” Markáns arcú, szemüveges férfi tekint vissza ránk, ajka felett gondosan nyírt, fekete bajusz. A másik egy esküvői kép. Józsi ölében, szolid, fehér ruhában vékony, vörös hajú nő ül. Egymás szemébe néznek. Mosolyognak. Boldogok. A képek eltűnnek a kabátzseb mélyén. A törekeny asszonyka sziluettje már a sarkon túlról int vissza.

A szép történetet, úgy tűnik, az égiek is megkönnyezik, mert szapora cseppekben hullani kezd az eső. Éppen csak annyi időnk marad, hogy behúzódjunk a rozoga házak egyikébe. Kopogtatás nélkül rontunk be, de a bentieket ez szemmel láthatóan nem zavarja. A ház két egymásba nyíló szobából áll, melyeket középen rongyfűggöny választ szét. A plafont feketére festette már a mécsesek füstje, mely koromrajzokkal díszítette a falakat, s a benn élők tüdejét is. Az ablaküveg helyén nejlon, az ágyak helyén matracok, a szívek helyén üresség. A padlón szalmazsákok töltik be a szőnyeg szerepét. Az egyik ágyon csodálatosan szép roma nő ül.

Haja lágy hullámokban omlik a vállára, arcának egzotikus jelleget kölcsönöz kissé erős járomcsontja. Szelíd, mandulavágású szemével kitekint az esőre, mely még mindig zuhog, mintha azon fáradozna, hogy elmossa a nyomor foltjait a föld színéről. „Egyhama nem fog eláni! – jegyzi meg bölcsen. – Hogy a fene vinné.” Egy halom ruhát félretéve helyel kínál bennünket. „Kávét?” – kérdezi a csészékre mutatva. Bólintunk. Jöhet. „Mingyá begyújtok, meleget csinállok én egykettőre, de olyat, hogy kedvük se lesz hazamenni.” Amíg ő csendben a tűz körül foglalatoskodik, mi szétnézünk a szobában. „Nincs itt nagyon semmi látnivaló – szólal meg vendéglátónk. – De csak nézelőgyönek, nézzék meg, hogyan élek én!” A lécekből ácsolt szekrényke tetején furcsa dolgot veszünk észre. Nem tudjuk, mi is lehet ez a bádagedényben álló, fekete és sűrű állagú valami, de annyi biztos, hogy rettentően büdös. Az asszony, kérdéseink sorát megelőzve, már mesélni is kezd. „Avas zsír az, kérem. A szemételepen találtam. Rongyot fontam beléje, oszt esténkint meggyútom. Enélkü nem lehet élni!” – látván csodálkozó tekintetünket hozzát teszi: „Mit gondolnak? Hát megeszik az embert a potkányok? Mihelyt kialszik a mécses, már ébrednek is a sötétre, oszt gyútom megin, mer a sötétet szeretik ám ezek a dögök.” Megborzongunk. Hátunkon végigfut a hideg,

és legszívesebben elrohannánk. El, jó messzire, magunk mögött hagyva eme sok nyomorúságát a világnak, szégyenét a földnek. De nem tesszük, mert kész a kávé, tiszta a csésze, vendéglátónk kedves, és mellesleg künn még javában zokog az ég. Vali, mert így hívják ezt a szép asszonyt, velünk szemben foglal helyet. Próbát teszünk szótlanlásának feloldására, cigarettával kínáljuk. Elfogadja. „Ezer meg ezer van ám itt belőlük, nem félnek azok má az embertű se. Éhesek, mint mi is, oszt megrágnak azok minket!” Hajába túr, majd folytatja: „Minket is.” Alig fejezi be mondatát, feláll és elhúzza a rongyfüggönyt. Int, hogy lépjunk közelebb. A függöny-nyel szeparált szobácskában, anyja ölelő karjai által védve, kisgyermek alszik a matracszerű ágyon. Édesanyja nem lehet több tizenhat-tizenhét évesnél, de már megérett a gyermeke szeretetére. Egymásba fonódik a két test. „A kisunokám – magyarázza Vali. – Megrágták őket is.” A másfél éves gyermek nagyot nyújtózva felül, és nagyanyja ölébe keredzkeedik. Arcán alig felfedezhető apró hegek. Nem sír, kíváncsian néz körül. Az asszony színes csomagolópapírt ad a kezébe, azzal játszadozik. Nem gondol a patkányokra, esténként nyugodtan alszik el, gyermeki álmaiban nincs helyük a rágcsálóknak. Mézédest, narancs és tej illatút álmodik. Nem érti még a nyomort, hisz a tündérekben, a vacsorát várja, mely gyakran késik, vagy éppen elmarad, s melynek híján anyja emlőiből apasztja a tejet. Nem fél, mert a féltés a szülők dolga. Azoké a szülőké, kik önfeláldozóan virrasztanak gyermekeik mellett, akik hős vitézek módjára óvják őket a nyüzsgő patkányok alakjában előtörő szörnyektől.

A lenyugvó nap keblére öleli a domboldalon sorakozó fákat, melyek elkorcsosultan és kegyvesztve várják a nyomorukat rejtő alkonyt. A romák újabb csatára indulnak a patkányok ellen. Szügyi István polgármester véleménye szerint tenni kell valamit a helyzet megoldásáért: „Tavaly osztottunk ki mérget a telepen. A romák eladták, így minden maradt a régiben. A legjobb megoldásnak azt tartom, hogy a helyi közösség emberei helyezték el a mérget, így a gyermekek részére sokkal biztonságosabb, és a romák ezután már el sem tudnák adni. Tény az is, hogy rengeteg a szemét, ami persze nagyban hozzájárul a rágcsálók elszaporodásához. Szerveztünk már szeméthordást a telepről, de ők újra és újra visszahordták. A romáknak meg kell érteniük, hogy mi magunk nem tudjuk megoldani ezt az áldatlan állapotot, nekik is tenniük kell valamit ennek érdekében!”

Lelkünkben naivan bizakodva helyzetük javulásában, lassan búcsúznak a romáktól. Közéleg az este, sötétség uralja ilyenkor a telepet. Nem szeretnének bevárni. Hűvös szél támad, jólesne egy forró fürdő. Ők itt maradnak. A piszokban és a patkányoktól neszes sötétben. Nem lettünk

ezzel a látogatással sem okosabbak, sem bölcsebbek, viszont alkalmunk adódott megbizonyosodni arról, hogy tennünk kell valamit. Hogy mit, azt nem tudjuk, a megoldás még várta magára.

Borongós, kora tavaszi este. Vállunkon hátizsákunkkal hazafelé tartunk. A töltés széléről lovas kocsi vág elénk. Kerekeivel bőszen hányja az Isten könnyei után hátramaradt sarat.

